

Ekolojik Krizin Kaynağını İnsan Olarak Gören İndirgemeci Anlayışın Eleştirisi

Prof. Dr. Süleyman DÖNMEZ*

Arş. Gör. Dr. Mehmet Ali ÇELİK**

Atıf / ©- Dönmez, S- Çelik, M.A. (2016). Ekolojik Krizin Kaynağını İnsan Olarak Gören İndirgemeci Anlayışın Eleştirisi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 39-51.

Öz- Yerküreyi yok oluşun eşiğine sürükleyen ekolojik krizin kaynağına dair birçok teorisyen fikir beyan etmiştir. Kimi çevreler mevcut kapitalist sistemi, kimi çevreler ise sanayi devrimi ve nüfus artışını çevresel denge bozulunun kaynağı olarak görmektedir. Çevre krizini artan nüfusa bağlayan kuramcılardan olan İngiliz Ekonomist Thomas Malthus, çevre etiği konusunda önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Malthus, *An Essay on the Principle of Population as It Affects the Future Improvement of Society in 1798* adlı kitabında çevre problemlerinin kaynağını artan insan nüfusuna bağlamaktadır. Malthus'a göre, sanayi devrimi ile birlikte Avrupa'da artan refah seviyesi nüfus patlamasına neden olmuştur ve buna bağlı olarak doğa, ağır bir antropolojik baskıya maruz kalmıştır. Malthus'un nüfus artışını ekolojik buhranın kaynağı olarak tayin eden görüşleri, günümüzde eleştirilmektedir. Çünkü dünya nüfusu 1980'lere kadar hızla artarken, günümüzde artık nüfus artış hızı azalma eğilimi içerisindedir. Azalan insan nüfus artış hızına bağlı olarak 1980'lerden sonra çevre problemlerinin de çözülme eğilimi içerisinde olması gerekmektedir. Fakat şu an ki durum, tam tersidir. Günümüzde çevre problemleri, büyüyerek içinden çıkılmaz bir hal almaya devam etmektedir. Bu çalışmada, çevre sorunlarının çözümü konusunda Malthusçu yaklaşım eleştirilirken, sorunu daha ayrıntılı ve geniş yelpazede değerlendiren bütüncül bakışın önemi üzerinde durulmuştur. Zira, olgu ve olayları bütüncül bakış açısı ile ele almak felsefi tutumun gereğidir. Bu çalışmada, ekolojik kriz meselesi felsefi bir bağlamda ele alınmış, sonuç olarak sorunun Malthusçu anlayış ile çözülemeyeceğinin altı çizilmiştir.

Anahtar sözcükler: Çevre etiği, ekolojik kriz, holistik bakış, Thomas Malthus

---

Makalenin gelişi: 30.09.2016; Yayına kabul tarihi: 13.12.2016

* Çukurova Ü. İlahiyat F. Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, e-posta: sdonmez@cu.edu.tr

** Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, e-posta: mehmet.ali.celikk@gmail.com

Giriş

19. yy'da Avrupa'da, bilhassa batısında, sosyal, ekonomik ve felsefesi açısından önemli değişimler yaşanmaya başlanmıştır (Küçükalay, 1997:51; Torun, 2003:181; Akagündüz, 2010:422). Bu değişimlerin temel dinamiklerinden birisi sanayileşmedir. Sanayileşme, ekonomide ve toplumda radikal değişimler meydana getirmiştir (Güzel, 2014:158; Özdemir, 2014:2). Bunlardan bazıları tarımda modern makinelerin kullanılması, kırdan kente göç ve hızlı şehirleşmedir. Tüm bunların dışında, 19. yy demografik açıdan önemli bir milattır. 19.yy ile birlikte toplumsal refah ve sağlık hizmetlerinde meydana gelen değişim ile ortalama insan ömrü artmış, bebek ölümleri azalmış ve buna bağlı olarak nüfus, daha hızlı artmaya başlamıştır. Örneğin, 19. yy başında 16 milyon civarında olan İngiltere nüfusu sadece 50 yılda % 100 artarak 32 milyona ulaşmıştır.

19. yy ile birlikte kimi bilim insanları "hızla artan insan nüfusu ile birlikte yeryüzü kaynaklarının da kontrolsüz bir şekilde tükeneyeceği" tezini savunmaktadır. Bu görüşü savunan bilim insanlarının başında İngiliz ekonomist ve nüfus bilimci Thomas Malthus gelir. Malthus aslında tipik bir liberalisttir. Ona göre, "*Hayat mücadelesi, tabiatın bir hikmetidir ve insanların tembelleşmesini engeller. Yoksulluk yoksulların suçudur!*" Malthus'un tezine göre, herhangi bir kısıtlama olmazsa nüfus geometrik olarak büyür (1, 2, 4, 8, 16, 32, 64,...). Halbuki besin kaynakları aritmetik olarak artmaktadır (1,2,3,4,5,6,...). Kısacası Malthus nüfus fazlasının ciddi bir sorun olduğunu öne sürer ve besin kaynakları ile nüfus artışı arasında bir denge kurulabilmesi için nüfus planlaması yapılmasını savunur (Ergün ve Çobanoğlu, 2012:114).

Bu noktada Malthus'un görüşlerini savunan çok sayıda çevre etikçisi bulunmaktadır. Çevre krizini artan nüfusa bağlayan kuramcılar, çevre etiği konusunda önemli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Malthusçu çevre etikçilerine göre, sanayi devrimi ile birlikte Avrupa'da artan refah seviyesi nüfus patlamasına neden olmuştur ve buna bağlı olarak doğa, ağır bir antropolojik baskıya maruz kalmıştır. Eğer insan nüfusu azalır, ekosistem üzerindeki baskı da azalacaktır. Malthus'un görüşlerini benimseyen Robert Owen gibi çevre aktivistleri doğum kontrol yöntemi/aile planlaması ile Avrupa'da insan nüfusunun azaltılmasını savunmuştur.

Bu çalışmada, Malthus'un düşünceleri üzerine inşa edilen çevre etiği anlayışının eleştirisi yapılmaktadır. Çalışmanın temel soruları şunlardır:

- 1) Çevre krizinin kaynağı geometrik olarak artan insan nüfusu mudur?

- 2) Çevre problemlerinin kaynağı ve çözümü hususunda Malthusçu çevre etiği anlayışı ile holistik yaklaşımın farkı nelerdir?
- 3) Toplumsal etik ile ekolojik kriz arasında bir ilişki var mıdır?

Çalışmamızda tüm bu soruların cevabına ulaşılmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda bu çalışmada Malthusçu çevre etiği anlayışı eleştirilirken, ekolojik krizin kaynağının tespiti ve çözümü noktasında Murray Bookchin'in çizdiği çerçevede bütüncül bakışın önemi vurgulanacaktır.

Ekolojik krizin kaynağı geometrik olarak artan insan nüfusu mudur?

Nüfus artışının ciddi bir problem olması ekolojik kriz ile daha vurgulu bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. Bunda sınırlı miktardaki yeryüzü kaynaklarının geometrik bir şekilde artan insan nüfusuna yetmeyeceği fikri etkili olmuştur. Bu meseleye son iki yüzyıldır yaşanan ekolojik kriz meselesi de eklenince, durum içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu bağlamda, ekolojik krizin kaynağı ve çözümü noktasında yapılan tartışmalar nüfus problemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Malthus, *An Essay on the Principle of Population as It Affects the Future Improvement of Society in 1798* adlı kitabında çevre problemlerinin kaynağını artan insan nüfusuna bağlamaktadır. Malthus'a göre, sanayi devrimi ile birlikte Avrupa'da artan refah seviyesi nüfus patlamasına neden olmuştur ve buna bağlı olarak doğa, ağır bir antropolojik baskıya maruz kalmıştır. Dolayısıyla insan nüfusunun azalması ile ekosistem üzerindeki baskı da azalacaktır. Malthus'un görüşlerini benimseyen Robert Owen gibi çevre aktivistleri doğum kontrol yöntemi/aile planlaması ile Avrupa'da insan nüfusunun azaltılmasını savunmuştur.

Malthus'un artan insan nüfusunu ekolojik buhranın kaynağı olarak görmesi konusundaki görüşleri, günümüzde eleştirilmektedir. Çünkü dünya nüfusu 1980'lere kadar hızla artarken, günümüzde artık azalmaktadır. Azalan insan nüfusuna bağlı olarak 1980'lerden sonra çevre problemlerinin de çözülme eğilimi içerisinde olması gerekmektedir. Fakat şu anki durum, tam tersidir. Günümüzde çevre problemleri, büyüyerek içinden çıkılmaz bir hal almaya devam etmektedir.

20.yy ile birlikte, ekolojik krizin çözümüne dair atılan adımlar sorunun çözülmediğini aksine derinleştiğini göstermektedir. Ekolojik krizin günümüzde devasa sorunlar yumağı halini alması tek bir sebebe bağlanamaz. Ekolojik kriz meselesi ile ilgili birçok disiplin tarafından araştırılması gereken konular vardır. Ekolojik krizin toplumsal, ekonomik, siyasal arka planı vardır. Doğa ile

insan arasındaki ontolojik, epistemik ve etik bağlamda yaşanan kopuşun analizi, sorunun çözümü noktasında gereklidir. Bu durum söz konusu mesele ile ilgili farklı bilim dallarının bir araya gelerek çalışma yapmasını zorunlu hale getirmektedir. Çünkü her disiplin kendi midye kabuğu aralığından soruna bakarak, bütünü göremez. Zira, parçayı incelerken bütünü kaçırmak, çağımızın büyük sorunudur. Söz konusu yöntemle sorunlar çözülmek bir yana dursun, derinleşmektedir.

Ekolojik krizin kaynağını insan olarak gören Malthusçu çevre etiği anlayışı

Ekonomist ve nüfus bilimci Malthus'un fikirlerini ön plana çıkaran birçok çevre akımı mevcuttur. Bu çevre hareketlerinden bazıları tüm insanlığı yeryüzünün kanseri olarak görmektedir. Derin ekologlar'a göre ekolojik krizin kaynağı artan nüfusu ile modern insandır (Ertan, 1998:137). Modern insanın yeryüzünden temizlenmesi ile ekoloji zamanla kendisini yenileyecek ve olacaktır. İnsanı ekolojik krizin kaynağı olarak gören bir diğer çevre akımı ise sığ çevrecilerdir. Bu hareket ekolojik krizi insan-merkezci bir anlayış ile ele almaktadır. Bu hareket insanı yeryüzünün en üstün varlığı olarak görmektedir. Diğer canlıları ise insanın himayesinde varlıklar olarak görmektedirler. Sığ çevreciler, insanların doğaya yönelik hassasiyetleri artırılarak ve insan nüfusunun artışı kontrol altına alınarak çevre problemlerinin çözülebileceğini iddia etmektedir (Ertan, 1998:135; Kayaer, 2013:69). Bu bağlamda hem derin ekologlar hem sığ çevreciler, çevre problemlerinin kaynağını insan bağlamaktadır. Bu tip hareketler çoğu yönden birbirine zıt olmasına rağmen, ekolojik krizin kaynağı noktasında insanı görmeleri noktasın ortaklıklar. Bu yönüyle Malthus'un çevre problemleri ve artan insan nüfusu arasında kurduğu ilişki gerek sığ çevreciler için gerekse de derin ekologlar için geçerlidir.

Ekolojik krizin çözümü bağlamında insan-çevre ilişkisinin yeniden ele alınması gerekmektedir. Bunun için de daha bütüncül bir etik anlayışını hakim kılmak şarttır. Çünkü ekoloji her geçen gün daha derin bir krizin içerisine sapsanmaktadır. Bu krizin sonucunda sadece insan değil tüm canlı alemi yok oluşa doğru sürüklenmektedir. Bu bağlamda ekolojik bir etik inşası önem kazanmaktadır. Ekolojik etik inşası ile kast edilen sorunun kaynağı ve çözümünde daha geniş bir perspektif yakalamaktır.

Malthusçu etik anlayışı ekolojik krizin tek günahkarı olarak insanı görmektedir. Halbuki sorunun kaynağı tüm insanlık değil bir grup elittir. Gerek biyo-merkezci etik gerekse de sığ çevrecilerin ortak noktası; sorunun kaynağı olarak indirgemeci bir anlayışla insanı görmesidir. Halbuki ekolojik etik soru-

nun kaynağını tüm insanlıkta değil bir grup elitin inşa ettiği mevcut sistemde görmektedir. Bookchin tarafından sıklıkla kullanılan ekolojik etik anlayışına göre; Sistem ile ekolojinin bir arada yaşamasını imkansızdır. Bookchin sığ çevrecilerin sistemi reforme ederek ekolojiyi yaşatma sloganlarını bir köpek balığına fitoplankton yiyerek yaşa, aç bir aslana ceylanlarla barış içinde yaşa denilmesine benzetir (Bookchin, 2013a; 2013b).

Bookchin aynı zamanda mevcut sistemde sağlıklı bir etik inşasının mümkün olamayacağını belirtir. Bookchin'e göre, bugünkü toplumsal sorunların kaynağının anlaşılması ve tutarlı biçimde ortaya konması gerekir aksi takdirde mevcut sistemde toplumdan ahlaklı olmasını beklemek, insanın nefes almadan yaşamasını beklemek kadar hayalciidir (Bookchin, 2013c).

Aşağıda verilen tablo, ekolojik krizin kaynağını insan olarak gören Malthusçu anlayış ile bütüncül bakış açısını merkeze alan Bookchinci anlayışın karşılaştırmasını yapmaktadır. Bu tabloda Holistik yaklaşıma önem veren ekolojik etik anlayışın ekolojik krizin kaynağı ve çözümüne yaklaşımı nedir? ile Malthusçu çevre etiği'nin ekolojik krizin kaynağı ve çözümüne yaklaşımı nedir? sorularının cevapları kıyaslanmıştır.

Malthusçu çevre etiğinin ekolojik krizin kaynağı ve çözümüne yaklaşımı nedir?	Bütüncül yaklaşıma önem veren ekolojik etik anlayışın ekolojik krizin kaynağı ve çözümüne yaklaşımı nedir?
Kelimenin kökeni çevrelemek, çevirmek, sarmak gibi anlamlara sahiptir. Kelimenin kökenine bakmak çevre kelimesinden ne anlamamız gerektiğini açıkça anlatmaktadır. Çevre insanı merkeze alan diğer canlı ve cansız ekosistemleri insanı çevreleyen varlıklar olarak ötekileştirir. Halbuki "eko" kelimesi tüm biyotik ve abiyotik unsuları bir arada ele alan kavramdır. Ekoloji kelimesinde herhangi bir canlıyı ötekileştiren yada merkeze alan bir anlam bulunmamaktadır.	Tüm canlı ve cansız varlıklar arasındaki ilişkileri, etkileşimleri konu alır. Biyo ya da insan merkezci değildir. Bilimsel bir bakış açısının yanında ekoloji kelimesinin iyi irdelenmesi durumunda etik bir bakış açısını da yansıttığı idrak edilecektir.
Çevre insana fayda sağladığı ölçekte değerlidir. Doğaya karşı, faydacı bir bakış açısı hakimdir. Aynı zamanda klasik çevre etiği anlayışında; sınırların kesin olarak çizilememesinden dolayı birçok görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden bazıları, çevre sorunlarının çözümünde teknolojiye umut bağlaması nedeniyle teknomerkezcidir. Bazısı ise diğer tüm canlı aleminin insan için	Tüm ekosistemler, tüm habitatlar, tüm canlı ve cansız varlıklar ekolojik dengede tamamlayıcı bir göreve sahiptir. Tüm varlıklar kendinde değere sahiptir. Ekolojik etik anlayışı sorunun kaynağını siyasi olarak görmektedir. Ekolojik etik anlayışına göre, söz konusu krizin kaynağı toplumdur. Ekolojik kriz, toplumdan diğer canlı ekosistemlerine doğru taşmıştır.

olduğunu iddia etmesi dolayısıyla insan merkezidir. Bir diğer çevre anlayışı ise modern matematiksel fiziğin dünya tasvirini kabul etmesi dolayısıyla mekanisttir (Çüçen, 2011:4). Bu görüşlerin tümünün ortak noktası sorunu siyasi ve toplumsal olarak görmekten uzaktır. Aynı zamanda söz konusu çevre etiği anlayışları, doğadaki insan-dışı canlı ortamına kendinde değer vermezler. Bu yönüyle ekolojik olmaktan uzaktırlar.	
Sistemi reforme etmeyi amaçlar. Çevre sorunlarını sağ-sol yani siyasi bir mesele olmadığını söyler. Sistemi sorunun temel kaynağı olmaktan çıkarmak ister.	Sistem ile ekolojinin bir arada yaşamasını imkansız görür. Sistemi reforme ederek ekolojii yaşatma sloganlarını bir köpek balığına fitoplankton yiyerek yaşa, aç bir aslana ceylanlarla barış içinde yaşa denilmesine benzetir.
Sorunu insanların sudan tasarruf etmesiyle, bireysel araçlar yerine toplu taşıma araçlarını tercih etmesiyle, eko çamaşır ve bulaşık makineleri kullanmasıyla, kutuplarda bir pandayı evlat edinerek çözeceğini sanmaktadır.	Bu toplum ne kadar “yeşile” bürünürse bürünsün “ekolojik bir bakış açısı”nın gerekliliği üzerine ne kadar çene yorarsa yorsun, toplumun yaşama biçimini derinlikli yapısal dönüşümler olmaksızın değiştiremeyeceğine inanır.
Ahlak kavramına karşı duyarsız, kör bir topluma ahlak söylemlerinde bulunur.	Bugünkü toplumsal sorunların kaynağının anlaşılması ve tutarlı biçimde ortaya konması gerekir aksi takdirde mevcut sistemde toplumdaki ahlaklı olmasını beklemek, insanın nefes almadan yaşamasını beklemek kadar hayalciidir.

Toplumsal etik ile ekolojik kriz arasında bir ilişki var mıdır?

Ekolojinin bütüncül bakış açısıyla ele alınmasını savunan öncemli filozoflardan birisi Aristoteles’tir. Aristotelesçi anlayış; ekosistemde var olan canlı varlıkların doldurdukları yer ile dengeyi sağladıklarını ve bu anlamda tüm varlıkların kendinde bir değere sahip olduklarını bilip ona göre hareket edilmesini, hatta dengeyi bozacak her türlü müdahaleden kaçınılması gerektiğini belirtir (Çankaya, 2011:124). Fakat bu anlayışın mevcut sistemde var olması mümkün değildir. Çünkü insanın insana değer vermediği bir ortamda, insan ile diğer canlılar arasındaki ilişkinin etik bir çerçevede şekillenmesi mümkün değildir. Bunun altı çizilmesi gereken birkaç sebebi vardır. Bunlardan ilki insanın doğaya yabancılaşmasıdır.

Mevcut kapitalist sistem insanın doğaya yabancılaşmasını tetiklemektedir. Mevcut sistemde insan, kentlerde hizmet sektörü ve sanayi ile uğraşarak artan ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Bunun sonucunda, kendisini

vahşi rekabet ortamında bulunmaktadır. Artan ihtiyaçlarını karşılamak, hep daha fazlasını kazanmak ve sınırsız lüks içerisinde yaşamak isteyen insan, tüm çevresini meta olarak görmeye başlamaktadır. Kırdan koparak kent ortamında yaşamaya başlayan insan daha fazla lüks ve zenginlik içerisinde yaşama adına, binlerce yıllık insani değerlerini kaybederek, son 200 yılın modası haline gelen kapitalist ekonomiyi bir ahlak haline dönüştürmektedir. Böylece; işbirliği ile birlikte yaşamının yerini rekabet ve çıkar, birlikte hareket etmenin yerini bencillik ve yalnızlık, doğanın bir parçası olma, onunla duygudaşlık kurma halini yabancılaşma ve düşmanlık almaktadır.

Ekonomik büyümeyi merkeze alan mevcut kapitalist sistemde insanla, birbirini tamamlamak yerine rekabet içerisindeydir. Birbirini tamamlamak ile rekabet arasındaki temel fark şudur: tamamlayıcılıkta yok olma yoktur kısa bir süreliğine yerini bırakma vardır. Rekabette ise ezmek suretiyle yükseliş vardır. Rekabette birisi yükselirken bir diğeri yok olmaktadır.

Günümüzde insanların nesnelere ile olan ilişkileri insanlarla olan ilişkilerine dönüşmüştür. Ticari ilişkiler toplumsal ilişkilere yansımıştır. Bunda insanın doğaya yabancılaşmasının etkisi büyüktür. Doğaya yabancılaşıp ticari ilişkileri bir kültür haline getiren insan, çeşitlilikten tek tipliliğe yaşa yaşat ilkesinden büyü ya da yok ol ilkesine evrilmiştir.

Hâlbuki bireyler ve şeyler birbirinden daha iyi ya da kötü değildir. Hepsini kendi içerisinde değerlendirilir ve eşsiz niteliklerinden ötürü değer görür. Dünya pek çok bileşenin bir araya gelmesinden oluşan bir yapı olarak algılanır ve onun bütünlüğü ve uyumu için her parça vazgeçilmez önemdedir (Bookchin,2013c:118).

Şu anda karşımızda duran muazzam bozulmalar göz önüne alındığında, çağımız, sorunlarla başa çıkmak için daha kapsamlı ve kavrayışlı- bilimsel olduğu kadar toplumsal- bir bilgi bütünü gerektirmektedir. Önceki bilimsel ve toplumsal teorilerin kazanımlarından vazgeçmeden, doğal dünya ile ilişkimizin daha kapsamlı bir eleştirel analizini geliştirmemiz gerekiyor. Doğa ile toplum arasındaki bariz “çelişkiler”in ortaya koyduğu ciddi sorunlara yönelik daha yapıcı bir yaklaşımın temellerini araştırmalıyız. Artık daha geleneksel bilimlerin olguları parçalara ayırma ve bu parçaları inceleme eğilimlerinin tutsağı olma lüksüne sahip değiliz. Olguları birleştirmemiz, birbiriyle ilişkilendirmemiz ve onları özgüllüklerinin yanı sıra bütünlükleri içinde görmemiz gerekmektedir.

Bunun için yeni bir etik inşasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmada inşâ edilmek istenen etik kavrayış; insan ve doğayı birbirinden ayırmayan organik

bir etikdir. Baştan söylemek gerekir ki, makalede inşa edilmek istenen ekolojik bakış açısının antitezi; hiyerarşik, ast-üst ilişkisini temel alan zihniyettir. Ekolojik anlayış, toplumsal ve doğal çeşitliliğe bakış, farklı fenomenleri çeşitlilik içinde birlik olarak görmektedir. Hiyerarşik zihniyet organik duyarlılıktan uzaktır. En küçük fenomenleri bile “aşağı” ve “üstün” kavramları etrafında inşa edilmiş, birbirine düşman piramitler şeklinde derecelendiren hiyerarşik bir zihniyet doğrultusunda hareket eder.

Organik bakış açısı fark edilir bir şekilde ekolojiktir. Cismi manada doğayla birebir iç içe yaşamak olmasa da, fikri manada doğaya yabancılaşma da yoktur. Cismi manada doğayla iç içe yaşamak ekolojik düşünmeyi beraberinde getirmez. Yaşamında doğal ortamda bulunmamış, betonların içinde büyümüş bireyler de ekolojik düşünebilir. Ekolojik düşünmek için eleştirel olmak, akıl ve vicdanı ön plana çıkarmak tüm varlıklara kendinde değer vermek, tahakkümcü egemen bakış açısından sıyrılmak gerekir. Ekolojik etik nerde yaşanıldığından çok, nasıl düşünüldüğüne ve yaşanıldığına odaklanır.

Ekoloji, ne bir “hayvanlar kralı” ne de “aşağı yaratıklar” (doğada ne domuz aşağılıktır ne de aslan soylu bir varlıktır) bilir. Bu tür ifadeler insanbiçimci hiyerarşik bakış açısından kaynaklanır ve ekolojik krizin temel dinamiğidir.

Murray Bookchin mevcut sistem ile ekoloji arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetlemektedir (Bookchin, 2013d:62-111):

“Bu çağda yaşayan bizler hala yakın tarihimizin kurbanlarıyız. İnsanlık tarihinin en kendine özgü, en zararlı toplumsal düzeni olan modern kapitalizm ilerlemeyi hırs dolu bir çekişme ve rekabetle, toplumsal statüye yırtıcı ve sınırsız bir servet birikimiyle, en kişisel değerleri bencillik ve hırsla özdeşleştirir; açıkçası satmak ve kar etmek amacıyla meta üretmeyi bütün ekonomik ve sanatsal çabaların temelindeki itici güç karı ve zenginleşmeyi ise toplumsal yaşamın varoluş nedeni sayar. Kapitalist Pazar ekonomisinde “büyümenin sınırlarından söz etmek, savaşçı bir toplumda savaşın sınırlarından söz etmek kadar anlamsızdır”.

Derin ekoloji ve sığ çevre hareketi Bookchin’in deyişiyle manipülasyon peşindedir (ortak noktaları ekolojik krizin kaynağını insan olarak gören Malthusçuluktur)

Ekolojik krizin temel sebebi artan insan nüfusu değildir. Ekolojik krizi artan insan nüfusuna dayandırmak, manüplasyondur. Kaldı ki, günümüzde dünya nüfusu mevcut rakamın çok altına düşürülse bile, rekabetçi piyasa

ekonomisi dikkate alındığında, sanki modern kapitalizm yine de dünyayı kırıp geçirmeyecekmiş gibi, “nüfus sorunu” hakkında kederli sloganlar almaktadır. Derin ekoloji hareketleri ise insanı biyosferin kanseri olarak gösteren Malthusçu söylemler ile Dünyada kronik açlık sıkıntısı çeken 1 milyar insan ile milyar dolarlık sermaye sahibi binleri aynı kategori içerisine dahil etmektedir. Halbuki British Airlines şirketinin atmosfere saldırdığı karbondioksit miktarı tüm Afrika kıtasının saldırdığı karbon miktarına eşittir.

Ekolojik kriz, dış fırçalarken suyu açmamak ile toplu taşıma araçlarıyla seyahat etmekle, az enerji tüketen beyaz eşyalar kullanılarak, kutuplarda nesli tükenmekte olan bir hayvanı evlat edinmekle aşılabacak kadar basit bir kriz değildir. Sığ çevre hareketleri, bu tarz söylemler ile sorunun kaynağını farklı yerlerde göstermektedir. Bir manipülasyona sebebiyet vermektedir. Ve krizin sistemsel bir kriz olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir.

“Ekolojik krizin sorumlusu insandır” demek siyasal miyopluktur. Çünkü insan ikincil doğada yani toplumda tek bir kavram ile ifade edilemez. İkincil toplumda insan demek tüm cinsiyetleri, sınıfları, renkleri, ırkları bir arada ele almak demektir. Ekolojik krizin sorumlusu insan demek; açlıktan ölen Etiyopyalı çocuklar ile şirket baronlarını ekolojik krizin çıkışında aynı derecede kabahatli görmektir. Kuşkusuz insanlar memeli bir tür olmaları açısından ayılar, kurtlar veya çakallardan farksızdır: ancak ikinci doğanın insanlar arasında yarattığı hiyerarşileri ve sınıf ayrımlarını göz ardı etmek, insanlığın hiçbir suretle ulaşamadığı bir ortaklık yanılması yaratmak anlamına gelir.

İnsan türüne ilişkin bu genel görüş, genç ile yaşlıyı, kadın ile erkeği, yoksul ile zengini, sömürülenlerle sömürenleri, renkli ırklarla beyaz ırkları toplumsal gerçeklikle bağdaşmaya bir şekilde eşit düzeye yerleştirir. Herkes, farklı yükümlülükler taşıması gerektiği halde, gezegenimizin sorunlarından aynı ölçüde sorumlu tutulur. İster açlıktan ölen Etiyopyalı çocuklar ister şirket baronları olsun tüm insanların bugünkü ekolojik problemlerin ortaya çıkışında aynı derecede kabahatli oldukları sonucuna varılır. Mistik ekolojistlerin “insanlar”ın ve yahut da “insanlığın” yarattığı ekolojik krizlerden söz etme eğilimi, çağımızın toplumsal ve ekolojik sorunları için sömürücü bir toplumun bütün insan kurbanlarını suçlamaya fazlasıyla hevesli olan ayrıcalıklı bir zümrenin ekmeğine yağ sürmüştür.

O halde krizin sebebi insan değil, büyü yada öl mantığıyla gencin, kadının, işçinin emeğini sömüren, ekolojiyi bir meta olarak gören tahakkümcü, hiyerarşik sistemdir. Mevcut ekolojik krizden çıkış yollarını felsefi, bilimsel ve

etik temellere dayandırarak çözmeyi amaçlayan ekolojik toplum paradigması sorunun kaynağına bütüncül tespitler yaparak, çözüm yolları sunmaktadır.

Sonuç

1970'lerle birlikte gün yüzüne çıkan çevre krizi, her geçen gün daha geniş alanlara yayılmaktadır. Söz konusu krizin büyümesi, bu krize yönelik yapılan tespitlerin ve uygulanan çözüm yollarının sorgulanmasını gerektirmektedir. Çevre hareketlerinin ve konu ile ilgilenen bilim insanlarının çoğu, ekolojik krize ve çözümüne yönelik yaptığı analizlerde, çevre problemlerinin kaynağını artan insan nüfusu olarak görmektedir. Nüfus artışını ekolojik krizin başat faktörü olarak gören ortak yaklaşım, birbirine zıt ekoloji hareketlerinde dahi dikkati çekmektedir. Gerek sığ çevreciler gerekse de derin ekologlara göre, artan insan nüfusu ekolojik krizin temel sebebidir. Bu anlayış Malthus'un nüfus teorisinden büyük oranda etkilenmektedir. Malthus'a göre, sınırlı yeryüzü kaynakları hızla artan insan nüfusuna yetmeyecektir. Artan insan nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için yeryüzü kaynakları daha vahşi bir şekilde sömürülmektedir. Kısmen doğru olan bu anlayış, holistik değildir. Bu teoriye göre, insan nüfusu azaldıkça çevre problemlerinin de azalması gerekmektedir. Günümüzde insan nüfusu birçok ülkede düşüş eğilimi göstermektedir. Buna bağlı olarak bu ülkelerde çevre problemlerinin de azalması gerekirken, tam aksine kriz tüm dünyada daha da derinleşmektedir.

Bu anlamda, Malthus'un artan insan nüfusunu ekolojik buhranın kaynağı olarak görmesi konusundaki görüşleri, günümüzde eleştirilmektedir. Çünkü dünya nüfusu 1980'lere kadar hızla artarken, günümüzde azalmaktadır. Azalan insan nüfusuna bağlı olarak 1980'lerden sonra çevre problemlerinin de çözülme eğilimi içerisinde olması gerekmektedir. Fakat şu an ki durum, tam tersidir. Günümüzde çevre problemleri, büyüyerek içinden çıkılmaz bir hal almaya devam etmektedir.

20.yy ile birlikte, ekolojik krizin çözümüne dair atılan adımlar sorunun çözülmediğini aksine derinleştiğini göstermektedir. Ekolojik krizin günümüzde devasa sorunlar yumağı halini alması tek bir sebebe bağlanamaz. Ekolojik kriz meselesi ile ilgili birçok disiplin tarafından araştırılması gereken konular vardır. Ekolojik krizin toplumsal, ekonomik, siyasal arka planı vardır. Doğa ile insan arasındaki ontik, epistemik ve etik bağlamda yaşanan kopuşun analizi, sorunun çözümü noktasında gereklidir. Bu durum söz konusu mesele ile ilgili farklı bilim dallarının bir araya gelerek çalışma yapmasını zorunlu hale getirmektedir. Çünkü her disiplin kendi midye kabuğu aralığından soruna bakarak, bütünü göremez. Zira, parçayı incelerken bütünü kaçırmak, çağımızın büyük

sorunudur. Söz konusu yöntemle sorunlar çözülmek bir yana dursun, derinleşmektedir.

Bu çalışmada, çevre sorunlarının çözümü konusunda Malthusçu görüş açıları eleştirilirken, holistik/bütüncül bakışın önemi üzerinde durulmuştur. Zira, olgu ve olayları bütüncül bakış açısı ile ele almak felsefi tutumun gereğidir. Bu çalışmada, ekolojik kriz meselesi felsefi bir bağlamda ele alınarak, sorunun Malthusçu anlayış ile çözülemeyeceğinin altı çizilmiştir.

Kısacası, şu anda karşımızda duran muazzam bozulmalar göz önüne alındığında, çağımız, sorunlarla başa çıkmak için daha kapsamlı ve kavrayışlı-bilimsel olduğu kadar toplumsal- bir bilgi bütünü gerektiriyor. Önceki bilimsel ve toplumsal teorilerin kazanımlarından vazgeçmeden, doğal dünya ile ilişkimizin daha kapsamlı bir eleştirel analizini geliştirmemiz gerekiyor. Doğa ile toplum arasındaki bariz “çelişkiler”in ortaya koyduğu ciddi sorunlara yönelik daha yapıcı bir yaklaşımın temellerini araştırmalıyız. Artık daha geleneksel bilimlerin olguları parçalara ayırma ve bu parçaları inceleme eğilimlerinin tutsağı olma lüksüne sahip değiliz. Olguları birleştirmemiz, birbiriyle ilişkilendirmemiz ve onları özgüllüklerinin yanı sıra bütünlükleri içinde görmemiz gerekiyor. Bu yol ekolojik kriz sorunsalından kurtuluş konusunda ilerlemenin önünü açabilir. Aksi takdirde, sorun daha fazla derinleşerek, insanı mahşeri bir sıfır noktasına taşıyacaktır.

Sonuç olarak, insanın doğaya bakışını ve davranışını gözden geçirmesi değil, yıkıp yenilmesi gerekmektedir. İnsanı ve ekolojiyi, meta olarak değil canlı varlıklar olarak görmek gerekir. Aynı zamanda Doğa statik değil dinamik bir varlık olarak değerlendirilmelidir. Derin ekoloji ve mistik ekoloji hareketleri gibi, insanı ekolojinin kanseri olarak gören toptancı anlayış reddedilmelidir. Ekolojik krizin kaynağını insan olarak gören anlayış; milyar dolar sahibi kapitalist sermaye ile Afrika’da açlık sıkıntısı yaşayan çocuğu aynı kefedede değerlendirir. Dolayısıyla bu anlayış ekolojik krizin çözümü değil kaynağıdır.

Kaynakça

- Akagündüz, Ü. (2010) *Sanayi Devrimi ve Sanayileşme*, ss. 422-431.
- Bookchin, M. (2013a), *Özgürlüğün Ekolojisi, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- Bookchin, M. (2013b), *Toplumu Yeniden Kurmak*, Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- Bookchin, M. (2013c), *Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm*, Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- Bookchin, M. (2013d), *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- Çankaya, A. (2011). "Felsefe, Kosmos ve Ekoloji Üzerine Bir Tartışma". Y. Kılıç içinde, *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri*, Ankara: *Doğu Batı Yayınları*, ss. 117-141
- Çüçen, A. (2011). "Derin Ekoloji", <http://blog.aku.edu.tr/ometin/files/2011/12/derinekojoloji.pdf>
- Ergün, T. ve Çobanoğlu, N. (2012). "Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), ss. 97-123.
- Ertan, K. (1998). "Çevre Etiği". *Amme İdaresi Dergisi*, 31 (1), 125-139.
- Güzel, B. (2014). "Sanayi Devriminin Ortaya Çıkardığı Toplumsal Sorunların Edebiyattaki İzdüşümü: Emile Zola'nın Germinal Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), ss. 157-165.
- Kayaer, M. (2013). "Çevre ve Etik Yaklaşımlar", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1, (2), ss. 63-76.
- Küçükalay, M. (1997). "Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, ss. 51-68.
- Torun, İ. (2003). "Endüstri Toplumu'nun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi ve Sinai Faktörler", *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4, (1), ss. 181-196.
- Özdemir, Ş. (2014). "Sanayi Devriminin Bilim Tarihi Üzerindeki Etkisi: Bilim ve Teknoloji İç İç", *Üretim Ekonomisi Kongresi 21-22 Mart 2014*, ss. 1-11.

A Criticism of the Reductive Mindset Which Considers the Human Beings As the Source of the Ecological Crisis

Citation / ©-Dönmez, S- Çelik, M.A. (2016). A Criticism of the Reductive Mindset Which Considers the Human Beings As the Source of the Ecological Crisis, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 16 (2), 39-51.

Abstract: *A lot of theorists have expressed opinions on the source of ecological crisis which drives the Earth to extinction. Some circles regard the current capitalist system as the source of disruption of environmental balance while some circles consider them as the industrial revolution and the population growth. One of theorists who had attributed the environmental crisis to the increasing population, British economist Thomas Malthus made important evaluations on environmental ethics. In his book entitled "An Essay on the Principle of Population as It Affects the Future Improvement of Society in 1798", Malthus ascribes the source of environmental problems to the increasing human population. For Malthus, welfare level which had enhanced in Europe together with industrial revolution caused population explosion, and accordingly, the nature was exposed to a heavy anthropogenic degradation. Malthus's views that he regarded the increasing human population as the source of ecological depression have been criticized nowadays. Because, while world population growth rate increased rapidly until 1980s, now it has no longer decreased at the present time. Depending on the decreasing human population, also environmental problems are supposed to be in tendency to be solved after 1980s. But, current situation is on the contrary. Environmental problems have become more complicated nowadays. In the study, we dwelt upon the importance of the holistic view which evaluates the matter more detailed and within a broad spectrum, while criticizing Malthusian approach, in solving the environmental problems. Then, to address facts and events with a holistic view is for the sake of philosophical attitude. In this study, we highlighted that the problem cannot be solved by a Malthusian notion, by addressing the problem of ecological crisis in a philosophical context.*

Keywords: *Environmental ethics, crisis, holistic view, Thomas Malthus*